Prof. dr MOMČILO PAVLOVIĆ, naučni savetnik
Institut za savremenu istoriju
Beograd, Trg Nikole Pašića 11
office@isi.co.rs

UDK 616.21(497.11)(091)

Dr JASMINA MILANOVIĆ, naučni saradnik
Institut za savremenu istoriju
Beograd, Trg Nikole Pašića 11
jasmina.mil17@gmail.com

originalan naučni rad
primljeno: 20. oktobar 2015.
prihvaćeno: 16. novembar 2015.

RAZVOJ OTORINOLARINGOLOGIJE U SRBIJI*

APSTRAKT: *U radu se istražuju i preispituju važni datumi i događaji u razvoju otorinolarinologije u Srbiji. U svetlu novih istraživanja i prikupljenih podataka ispravljene su neke od, do sada, prihvaćenih hipoteza o osnivanju prvog Odeljenja za uši i gušu. Takođe su dati i novi podaci o osnivanju prve Katedre za uho, grlo i nos na Medicinskom fakultetu u Beogradu. Geneza prvobitne katedre i njeno pretvaranje prvo u predmet, a zatim u više navrata ponovo u katedru data je prema novim arhivskim istraživanjima ove teme. Posebno je interesantno istraživanje nastanka Klinike za ORL jer se nastanak ove institucije vezuje za tri godine i do sada nije bilo precizno utvrđeno koja je od njih tačna. Autori su pokušali da na osnovu arhivske građe i obimne literature utvrde osnovne činjenice o razvoju ORL u Kraljevini Srbiji, Kraljevini Jugoslaviji, SFRJ i Republici Srbiji.*

KLJUČNE REČI: otorinolarinologija, Opšta državna bolnica, Medicinski fakultet, klinika, istorija medicine

Osnivanje prvog ORL odeljenja u Srbiji

Početak otorinolarinologije u Srbiji može se tumačiti na različite načine. Neki će početke povezati sa prvim operativnim zahvatima koje je u ovoj oblasti obavljao dr Vladan Đorđević ili dr Vojislav Subotić, a drugi će početak povezati sa dolaskom dr Sigmunda Šrage u Srbiju 1893. Nije lako utvrditi početke organizovanog ORL lečenja a još je teže odrediti koji događaj se može smatrati početkom rada institucije koja danas baštini tradiciju

* Rad je deo projekta *Konflikti i krize: saradnja i razvoj u Srbiji i regionu u 19. i 20. veku* (47030) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ORL klinike.¹ Međutim, početak institucionalnog organizovanja ORL službe se ipak mora vezati za osnivanje prvog Odeljenja otorinolaringologije, tada nazvanog Odeljenje za bolesti ušiju i guše, a koje je počelo da radi pri Opštoj državnoj bolnici.

Ideja o zidanju civilne bolnice u Beogradu rođena je još 1852. godine, a realizacija je započeta 1861. kada je knez Mihailo poklonio za ovu svrhu zemljište na Paliluli. Imanje se nalazilo u Vidinskoj ulici (danas Džordža Vašingtona), a deo zemljišta u istoj ulici darovao je Ilija Milosavljević Kolarac. Stizali su i mnogobrojni novčani prilozi, pa je kamen temeljac položen 30. juna 1865. godine. U početku je nazvana „Bolnica varoši i okruga Beograda“, a posle donošenja sanitetskog zakona postala je Opšta državna bolnica. Donošenje Zakona o uređenju sanitetske struke i o čuvanju narodnoga zdravlja 1881. godine, doprinelo je da se poboljšaju zdravstvene prilike u Srbiji.² Zakonom je u članu 26 predviđen način finansiranja i stvaranje budućih odeljenja bolnice: „Ona se ima izdržavati o trošku narodnog sanitetskog fonda i uvećati tako, da u njoj budu specijalna odeljenja za unutrašnje bolesti, za hiruške bolesti, za porodične i ženske bolesti, za očne bolesti, za kožne bolesti, i sifilis...“ U početku su ipak postojala samo dva odeljenja – odeljenje za unutrašnje bolesti i odeljenje za spoljne bolesti.³ Na čelo ovog odeljenja je 1889. došao dr Vojislav Subotić i uskoro će od odeljenja za spoljne bolesti osnovati prvo Hirurško odeljenje bolnice. Do 1893. godine Opšta državna bolnica je imala četiri odeljenja: hirurško odeljenje, odeljenje za kožne bolesti i sifilis, odeljenje za očne bolesti i unutrašnje odeljenje. Šef Odeljenja za kožne bolesti i sifilis bio je dr Jevrem Žujović, dok unutrašnje odeljenje nije imalo šefa. Odeljenje za očne bolesti osnovano je 1891. godine, a vodio ga je kao honorarni vršilac dužnosti dr Pavao Popović, imenovan rešenjem ministra unutrašnjih dela 8. marta 1891.⁴

Zakonom je bilo predviđeno da zbog nedovoljnog broja stručnih lekara „mogu se za šefove odeljenja u opštoj bolnici, uzeti lekari, bilo privatni bilo

¹ O razvoju otorinolaringologije od kraja 19. i tokom 20. veka napisano je svega nekoliko radova. Do sada su objavljene samo dve prigodne monografije: Боровоје Крејовић, *Сећања и записи из прошлости српске оториноларингологије* (Београд: ЦИБИФ – Медицински факултет, 1994); Војко Ђукић, Предраг Станковић, *80 година Института за оториноларингологију и максилотофацијалну хирургију и 50 година Катедре за оториноларингологију са максилотофацијалном хирургијом и 110 година српске оториноларингологије* (Београд: б. и., 2004) i nekoliko članaka Slobodana Đorđevića.

² „Закон о уређењу санитетске струке и о чувању народнога здравља“, *Зборник закона и уредаба у Књажевству Србији*, књ. 36, (Београд; 1881), 369–467.

³ Владимир Станојевић, „Најстарије болнице у Београду“, *Годишњак града Београда*, VII, (1960), 175–195; Владимир Станојевић, *Историја медицине*, (Београд, Загреб: Медицинска књига, 1953), 1045–1047.

⁴ Svi datumi su dati po gregorijanskom kalendaru.

u drugim državnim službama, za honorarne šefove odeljenja ...“.⁵ Ovu priliku su pored Srba iz Austro-Ugarske iskoristili i lekari drugih narodnosti koji su dolazili u Srbiju u drugoj polovini 19. veka. Jedan od njih je bio i dr Sigmund Šraga (1866–1915), koji se posle završenih studija i specijalizacije u Beču, doselio u Srbiju 1. jula 1893. godine. O njegovom životu i radu u više navrata je pisao Slobodan Đorđević u nekoliko članaka.⁶ Šraga je po dolasku u Srbiju počeo da radi kao privatni lekar, a zatim i kao lekarski pomoćnik za kožne bolesti i sifilis u Opštoj državnoj bolnici. Da bi mogao da se zaposli kao lekar morao je da traži otpust iz državljanstva Austro-Ugarske monarhije i da zatim bude primljen u srpsko podanstvo. Kako se u međuvremenu u Beču oženio Fani Rozental, zahtev za podanstvo je podneo i za suprugu. Ukazom kralja Aleksandra Obrenovića od 28. novembra 1894. Sigmundu Šragi i njegovoj supruzi je odobreno da postanu srpski podanici, a zakletvu su položili 25. januara 1895. godine. Do kraja 1894. dr Šraga je postao lekarski pomoćnik za bolesti ušiju. Tokom ove godine postao je i član Srpskog lekarskog društva.⁷

Osnovni problem u daljoj hronologiji nastanka ORL odeljenja jeste tvrdnja S. Đorđevića da je prvo Odeljenje za bolesti ušiju i guše nastalo 1895. godine, a koju su kasnije preuzimali svi autori koji su pisali o ovoj temi. Pored navedenih signatura dokumenata koje je koristio u Arhivu Srbije, Đorđević navodi i podatke iz Državnog kalendara. Kako u Arhivu Srbije u fondu Ministarstva unutrašnjih dela, Sanitetsko odeljenje ima vrlo malo sačuvane građe, to tvrdnje S. Đorđevića nije moguće proveriti, kao ni navedene signature dokumenata. Problem sa korišćenjem Državnog kalendara kao istorijskog izvora jeste u tome što su svi štampani podaci bili važeći u trenutku štampanja, što je rađeno krajem godine, iako je kalendar u naslovu imao naznačenu narednu godinu. U Državnom kalendaru za 1896. godinu koji je štampan krajem 1895. Sigmund Šraga se navodi kao lekarski pomoćnik unutrašnjeg odeljenja.⁸ Tek u Državnom kalendaru za 1897.

⁵ *Државни календар Краљевине Србије (са шематизмом) за годину 1894*, (Београд: 1894), 171.

⁶ Slobodan Đorđević. „Prvi otorinolaringolog dr Dragoljub Šraga (1893. god) i prvo otorinolaringološko odeljenje u Srbiji (1895. god) u Opštoj državnoj bolnici u Beogradu“, *Acta Historica medicinae pharmaciae, veterinae*, 20, 1–2, (1980), 215–222; Слoбoдaн Ђoрђевић. „Првo oтoринoларингoлoшкo oдeљењe у Србији у Oпштoј државнoј болници у Бeoгpaду, и први oтoринoларингoлoг др Дрaгoљуб Шpaгa“, *Српски архив за цeлoкyпнo лeкaрcтвo*, 10, (1982), 1245–1260; Слoбoдaн Ђoрђевић, „Штaмпaни рaдoви и прикази бoлeсникa првoг oтoринoларингoлoгa у Бeoгpaду и Србији др Дрaгoљубa Шpaгe“, *Српски архив за цeлoкyпнo лeкaрcтвo*, 10, (1982), 1261–1266.

⁷ *Државни календар Краљевине Србије (са шематизмом) за годину 1894*, (Београд: 1894), 171; *Државни календар Краљевине Србије (са шематизмом) за годину 1895*. (Београд: 1894), 202.

⁸ *Државни календар Краљевине Србије (са шематизмом) за годину 1896*. (Београд: 1895), 222.

godinu, koji se u prodaji pojavio 15. januara 1897, Šraga se navodi kao honorarni šef odeljenja za bolesti ušiju i guše što znači da je on tokom 1896. godine imenovan na taj položaj.⁹ Pored ovog odeljenja tokom 1896. u bolnici je formirano i ginekološko odeljenje. O nastanku ovog odeljenja ima zapisa i u Protokolu Sanitetskog odeljenja za 1896. godinu. U jednom od zapisa se kaže da je Sanitetsko odeljenje 28. marta 1896. tražilo izveštaj od bolnice o tome da li za otvaranje ginekološkog odeljenja ima dovoljno prostora, pribora i instrumenata. Može se zaključiti da ovo odeljenje nije otvoreno pre marta 1896. godine, već kasnije, naročito ako se zna da je prvi šef ginekološkog odeljenja dr Jovan Jovanović postavljen ukazom od 5. juna 1896. godine.¹⁰ Verovatno se u isto vreme razmišljalo i o otvaranju odeljenja za bolesti ušiju i guše. Ovu tvrdnju potkrepljuju zapisi iz Registra i Protokola Sanitetskog odeljenja za 1895. i 1896. godinu.¹¹ Već početkom 1895. dr Vladan Đorđević se žalio na rad dr Šrage jer nije primio na lečenje pacijenta koji je bolovao od difterije, pa traži komisijski pregled. Tokom marta 1895. dr Šraga je poslao molbu Upravi bolnice u kojoj moli da ga odrede za pregled prostitutki umesto dr Godevca. Krajem novembra dr Šraga, još uvek lekarski pomoćnik šalje molbu za sreskog lekara, a da uz to vrši i dužnost ordinirajućeg lekara „za difet. [difteriju,] ušne i grkljane bolesti pri opštoj državnoj bolnici“. Ovaj zapis od 12. decembra svedoči o tome da u tom trenutku još uvek nema posebnog odeljenja, već se ove vrste pregleda obavljaju i bolesti leče u okviru unutrašnjeg odeljenja.

U prilog tvrdnji da je odeljenje za bolesti ušiju i guše otvoreno tokom 1896. godine govori i molba Sigmunda Šrage koji je on poslao Sanitetskom odeljenju 31. avgusta 1896, a u kojoj moli da ga postave za „ordinarijusa pri bolnici opšte državnoj, a za odel. uši i guše“. To navodi na zaključak da je odeljenje moglo da bude formirano krajem jula ili početkom avgusta 1896. godine. Ovu molbu je uprava bolnice poslala 14. septembra, a obaveštenje o postavljenju je ekspedovano 14. novembra 1896. Problem oko postavljenja Sigmunda Šrage je u tome što je on od 1893. do 1898. godine radio kao neukazni lekar, tj. bio je privatni lekar koji je ostale dužnosti obavljao honorarno i nije bio državni činovnik. Zbog toga nema tragova o njegovim imenovanjima u zvaničnim aktima, kao ni u štampanim ukazima o postavljenjima.¹² Interesantno je da je dr Šraga ukazom kralja Aleksandra

⁹ *Државни календар Краљевине Србије (са шемаџизмом) за годину 1897.* (Београд: 1896), 202.

¹⁰ „Сталешке и личне вести“, *Српски архив за целокупно лекарство*, 5 (1896), 306.

¹¹ Arhiv Srbije (AS), Ministarstvo unutrašnjih dela, Sanitetsko odeljenje, Protokol, br. 686, 1791, 2258, 2915, 5078, 6550, 10731 (dokumenti nisu sačuvani); Protokol, 1896, br. 2600, 4523, 6364, 8418 (dokumenti nisu sačuvani).

¹² AS, Ministarstvo narodnog zdravlja, Dosije lekara, Г-216, ф. 188–36.

Obrenovića od 23. septembra 1896. proizveden u čin rezervnog sanitetskog poručnika.¹³ U to vreme je formiran i novi Sanitetski savet u kome su se našli svi šefovi odeljenja Opšte državne bolnice, ali nema Šraga jer tada još uvek nije bio postavljen.¹⁴ Na osnovu svih dostupnih podataka može se zaključiti da je odeljenje za bolesti ušiju i guše formirano u leto 1896, a ne 1895. godine, kako je do sada navođeno. Dr Šraga je za šefa imenovan najverovatnije u jesen 1896. godine, u periodu od kraja septembra do početka decembra. Sigmund Šraga sa suprugom 1902. godine prelazi u pravoslavnu veru i uzima ime Dragoljub. Dok je radio u Opštoj državnoj bolnici bavio se i privatnom praksom. Njegova ordinacija se nalazila na Obilićevom vencu br. 30, iza kafane „Ruski car“, a pacijente je primao od 13 do 16 časova.¹⁵ Od 1898. do 1906. godine postavljen je za sreskog lekara Valjevskog sreza, ali je i dalje vršio dužnost honorarnog šefa Odeljenja za bolesti ušiju i guše Opšte državne bolnice u Beogradu. Od 1906. kada podnosi ostavku na državnu službu bavio se samo privatnom praksom. Tokom Prvog balkanskog rata kao rezervni sanitetski kapetan boravio je u Nišu, kao upravnik XIV rezervne bolnice. Zbog bolesti je vraćen u Beograd na oporavak. Reaktiviran je 1913. godine i postavljen za šefa Ušnog odeljenja Opšte vojne bolnice u Beogradu, čiji je upravnik bio dr Roman Sondermajer. Šraga je na mestu šefa Ušnog odeljenja nasledio dr Ljubišu Vulovića, koji je docnije postao šef Ušnog odeljenja Opšte državne bolnice, prvi profesor otorinolaringologije Medicinskog fakulteta i prvi upravnik ORL klinike. Na početku Prvog svetskog rata dr Šraga je unapređen u čin aktivnog sanitetskog majora i upućen u Niš gde je postao upravnik Rezervne vojne bolnice u Inženjerskoj kasarni, a zatim i upravnik V rezervne vojne bolnice Srpskog Crvenog krsta. Teško bolestan umire u Niškoj Banji 22. avgusta 1915. godine.

Početak nastave otorinolaringologije na Medicinskom fakultetu

Univerzitet u Beogradu obnovio je rad 1. maja 1919. po Zakonu iz 1905. godine i Opštoj uredbi Univerziteta iz iste godine. Članovima 4, 5 i 6 ovog zakona bilo je predviđeno i otvaranje Medicinskog fakulteta čije bi studije trajale deset semestara. Ovaj fakultet, međutim, otvoren je tek posle završetka Prvog svetskog rata. Zakon o Univerzitetu donet 22. jula 1919. predviđao je i stvaranje Medicinskog fakulteta sa samo dve prve pripravne godine.¹⁶ Medicinski fakultet je počeo da radi 6. februara 1920. kada je

¹³ *Српске новине*, бр. 203, 11. септембар 1896, 1; „Сталешке и личне вести“, *Српски архив за целокупно лекарство*, 9, (1896), 508.

¹⁴ *Српске новине*, бр. 197, 8. септембар 1896, 1.

¹⁵ *Вечерње новости*, IV, 134, 1896, 4.

¹⁶ *Зборник закона и уредаба о Лицеју, Великој школи и Универзитету у Београду*, приредио Драгољуб Бараљих, (Београд: Народна књига, 1967), 177–185, 236.

kolegijum od tri člana, redovna profesora održao prvu sednicu. Rad i nastava na fakultetu su bliže određeni Privremenim uredbama iz marta i jula 1921. i to za prva četiri semestra. U ovim uredbama se ne pominju katedre već samo predmeti, koji su podeljeni na obligatorne (obavezne) i bilo ih je 22, a pored njih je predviđeno i 12 neobaveznih predmeta. Među njima je bila i otorinolarinologija.¹⁷

Kada je 1924. godine prva generacija studenata trebalo da upiše IX semestar odlučeno je da se među predmetima na petoj godini studija izučava i otorinolarinologija. Konkurs za prijem nastavnika Savet Medicinskog fakulteta je raspisao 28. maja 1924. godine, a u njemu se navodi da se „raspisuje stečaj za nastavnika za katedru Oto-rino-larinologije na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Prijave se podnose Dekanu Medicinskog fakulteta do 1. jula 1924. Uz prijavu kandidati su dužni podneti svoje naučne radove, „Curriculum vitae“ i naznačiti za koju se vrstu nastavnika javljaju (redovnog, vanrednog profesora ili docenta)“.¹⁸ Interesantno je da se u konkursu pominje katedra otorinolarinologije, a ne predmet. Posle završenog konkursa imenovan je samo jedan honorarni profesor dr Ljubiša Vulović, tadašnji šef Odeljenja za bolesti uva, nosa i grla Opšte državne bolnice. Verovatno je nedostatak specijalista iz ove oblasti onemogućio da otorinolarinologija zaživi kao katedra, jer je nije bilo moguće oformiti samo sa jednim zaposlenim profesorom. U decembru 1924. otpočela je nastava iz otologije, a 1925. u letnjem semestru iz rinolarinologije. Studenti su predmet slušali pet časova nedeljno u IX i X semestru, ali je kasnije broj časova povećan na sedam.

Novi Zakon o Univerzitetima objavljen je 28. juna 1930. godine. Članom 4 Zakona bilo je predviđeno da se Medicinskom fakultetu pridoda i Farmaceutski odsek. Podela fakulteta na odseke i raspored predmeta koji će se predavati nisu izvršeni ovim zakonom već je ostavljeno da fakulteti to regulišu svojim uredbama. Naredne, 1931. godine na osnovu Zakona done- ta je Opšta uredba Univerziteta kojom je u 266 članova detaljno uređen rad i organizacija Univerziteta i svih fakulteta. Članom 95 ove Uredbe formulirano je da „katedre označavaju čitave naučne grane, te prema tome jedna katedra može obuhvatiti i više srodnih predmeta. Koji predmeti ulaze u pojedine katedre odrediće se fakultetskim odredbama“. Zatim slede nazivi katedri na svim fakultetima. Za medicinske fakultete je bilo predviđeno 30 katedri, među kojima se pod brojem 15 nalazi otorinolarinologija.¹⁹ Iako je

¹⁷ Snežana Veljković, *Hronika Medicinskog fakulteta u Beogradu (1920–2010)* (Beograd: Medicinski fakultet u Beogradu, 2010), 725–729.

¹⁸ *Службене новине*, бр. 123, 31. 5; бр. 128, 7. 6. 1924, 3.

¹⁹ *Зборник закона и уредаба о Лицеју, Великој школи и Универзитету у Београду*, 258–273, 277–342; S. Veljković, n. d., 732–733, 734–737.

ovom uredbom predviđeno da se formira katedra za otorinolaringologiju, ne može se pouzdano znati da li je do toga zaista došlo, pre svega zbog nedovoljnog broja nastavnika.

Rad Medicinskog fakulteta se nadalje odvijao po donetom Zakonu i Uredbi, a tek 26. decembra 1936. doneta je posebna Uredba medicinskih fakulteta Univerziteta u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani. Medicinski fakultet je podeljen na dva odseka: medicinski i farmaceutski. U skladu sa prethodnim odlukama o formiranju katedri i ovom uredbom je bila predviđena katedra za otorinolaringologiju koju su činila dva predmeta: otorinolaringologija i fonijatrija. Ova Uredba, međutim, nije ostala dugo na snazi i već u junu 1937. doneta je Uredba o izmenama i dopunama u uredbi medicinskih fakulteta univerziteta u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani. Po njoj na Medicinskim fakultetima postoji 21 katedra, ali više nema katedre za otorinolaringologiju, koja je ponovo pretvorena u obavezni predmet. Ovo je potvrđeno i izmenama Uredbe od 20. decembra 1938. godine.²⁰

Pokušaji da se predmet otorinolaringologije na fakultetu pretvori u katedru u više navrata je ostajao bez uspeha verovatno zbog malog broja profesora, docenata i asistenata. Kada je 1924. izabran za honorarnog profesora za predmet otorinolaringologija dr Ljubiša Vulović je bio jedini nastavnik na ovom predmetu. Te godine je nastava na fakultetu počela 16. oktobra i završena je 15. juna 1925. godine, sa kratkom obustavom nastave tokom decembra 1924. zbog protesta studenata.²¹ Odlukom ministra deveti semestar je trajao do 15. februara 1925. godine, a pohađao ga je ukupno 41 student i to 19 muškaraca i 22 devojke.²² Iz pregleda predavanja za školsku 1927–1928. vidi se da je dr Vulović držao tri časa predavanja nedeljno za slušaoce devetog i desetog semestra i to sredom od 8 do 10 časova i petkom od 10 do 11 časova, dok su vežbe držane 2 časa nedeljno, četvrtkom i petkom od 5 do 6 časova po podne. Predavanja i vežbe su održavane u slušao-nici Očne klinike koja se kao i Otorinolaringološka klinika nalazila u zgradi Opšte državne bolnice u Vidinskoj 31. U držanju nastave i vežbi dr Vuloviću je pomagao dr Dobrivoje Maksimović, ukazni asistent.²³ Univerzitetski kalendar, a kasnije Pregled predavanja koji je izdavao Univerzitet u Beogradu za svaki semestar je dragocen izvor za brojne podatke. Dr Vuloviću je, pored dr Maksimovića, uskoro počeo da asistira dr Milan Fotić koji je

²⁰ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond 66, Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije, f. 125; *Уредба медицинских факултета Универзитета у Београду, Загребу и Љубљани*, (Београд, 1939), 4–5.

²¹ *Време*, бр. 1067, 7. 12. 1924, 5.

²² *Време*, бр. 1049, 19. 11. 1924: 2; *Универзитет у 1924–25. години, годишњи извештај ректора Универзитета*, (Београд: Универзитет у Београду, 1926), 8, 83.

²³ *Универзитетски календар за школску 1927–1928. годину (лењњи семестар)*. (Београд: Универзитет у Београду, 1928), 56.

1924. godine završio specijalizaciju u Pragu. Dr Fotić je 1926. izabran za asistenta, a do 1929. njima se pridružio i asistent dr Slavko Pejić koga je ustupio Patološki institut. Dr Ljubiša Vulović je 25. marta 1930. postavljen za vanrednog profesora, dr Milan Fotić je izabran za docenta 1936. godine, a do 1941. su primljena i dva asistenta dr Svetislav Vulović i honorarni asistent dr Đorđe Marković.²⁴

Dr Ljubiša Vulović (1879–1953) studirao je medicinu kao vojni stipendista u Berlinu, gde je završio i specijalizaciju kod prof. Frankela. Uporedo je završio i Konzervatorijum, odsek za violinu. Postao je 1905. šef Odeljenja za bolesti uva, nosa i grla Vojne bolnice. Od 1913. postaje šef Odeljenja za bolesti ušiju i guše Opšte državne bolnice, a bio je i dvorski lekar. Učesnik je Balkanskih ratova i Prvog svetskog rata, kada je radio u Prvoj poljskoj hirurškoj bolnici Druge srpske armije u selu Dragomanci 1916. godine. Kada je u maju 1917. otvorena u Solunu „Srpska bolnica Prestolonaslednika Aleksandra“ postao je njen upravnik.²⁵ Za iskazanu hrabrost i požrtvovanje dobio je orden Belog orla i zlatnu medalju Obilića, a kasnije i orden Svetog Save trećeg reda.²⁶ Posle završetka rata radio je kao šef Odeljenja za uvo, nos i grlo Opšte državne bolnice u Beogradu, profesor Medicinskog fakulteta i šef klinike.²⁷ Jedan je od osnivača Jugoslovenskog otorinolaringološkog društva. Osim medicinom Vulović se bavio i muzikom, pa je sa bliskim prijateljima još od 1923. godine redovno priređivao koncerte u svom stanu. Ova grupa, uglavnom univerzitetskih profesora, osnovala je Collegium musicum 11. maja 1925. godine. Svoj prvi javni čas Collegium je održao 21. aprila 1926, a do kraja svog delovanja 15. februara 1940. imali su čak 67 koncerata. Uz Vulovića koji je svirao violu u ovom muzičkom

²⁴ Исто, 51–57; Преїлед їредавања за лейїњи семесїїар шїолске 1932–1933. їодїне, (Београд: Унїверзїтет у Београду, 1933), 25; Преїлед їредавања за зїмскї семесїїар шїолске 1933–1934. їодїне, (Београд: Унїверзїтет у Београду; 1933), 31; Преїлед їредавања за лейїњи семесїїар шїолске 1933–1934. їодїне, (Београд: Унїверзїтет у Београду. 1934), 31; Преїлед їредавања за зїмскї семесїїар шїолске 1936–1937. їодїне, (Београд: Унїверзїтет у Београду, 1936), 55; Преїлед їредавања за лейїњи семесїїар шїолске 1937–1938. їодїне, (Београд: Унїверзїтет у Београду, 1938), 30; Преїлед їредавања за лейїњи семесїїар шїолске 1940–1941. їодїне, (Београд: Унїверзїтет у Београду, 1941), 41; Медицинскї факулїтетї Унїверзїтетїа у Београду 1920–1935, (Београд: Медицинскї факултет, 1935), 132–133.

²⁵ Зоран Вацїћ. „Српске године Лудвїка Хїршфелда (1915–1919)“, у: 800 їодїна срїске медицине, зборник радова Петог научног скупа, уреднїци Брана Дїмїтриїевїћ и Зоран Вацїћ, (Београд: Српско лекарско друштво, 2014), 124.

²⁶ АЈ, фонд 174, Секретарїјат владе ФНРЈ за персоналну службу, Лјубїша Вуловић, List лїчних и службенїх података; Професори Медицинскої факулїтетїа у Београду од оснївања до їедесетїїих ХХ века, (Београд: Медицинскї факултет Унїверзїтета у Београду, 2003), 327–328, 329–330.

²⁷ АС, Министарство народног здравља, Досїје лекара, Г-216, ф. 23–39.

sastavu, violinu je svirao dr Milan Fotić.²⁸ Ljubiša Vulović je bio oženjen Pelom Dimitrijević sa kojom je imao četvoro dece – sinove Svetislava, koji je takođe bio otorinolaringolog i Đorđa i ćerke Ljiljanu i Oliveru. Posle okupacije zemlje prestao je da svira i po rečima njegovog sina Svetislava više nikada nije uzeo violu u ruke. Penzionisan je 1943. i ponovo 1945. godine. Tokom nemačkog bombardovanja 1941. godine uništeno je njegovo životno delo udžbenik Otorinolaringologije i Atlas otorinolaringoloških operacija.

Posle okupacije zemlje došlo je i do promena u radu Medicinskog fakulteta. Doneta je Opšta uredba o Univerzitetu 1942. godine, kojom su u članu 22 predviđene 22 katedre. Pod brojem 8 je katedra Bolesti očiju, grla, nosa i usta, sa predmetima a) Bolesti očiju, b) Bolesti grla, nosa i uha, v) Bolesti zuba i čeljusti.²⁹ Posle penzionisanja dr Ljubiše Vulovića, rad na katedri je preuzeo dr Milan Fotić. Posle oslobođenja najvažnija promena koja se desila, osim udaljavanja nekih profesora sa fakulteta, bila je Uredba o izdvajanju Medicinskog i Farmaceutskog fakulteta iz sastava Univerziteta u samostalnu Medicinsku veliku školu od 21. juna 1948. godine.³⁰ Medicinska velika škola je bila u rangi Univerziteta, a sastojala se od Medicinskog, Farmaceutskog i Stomatološkog fakulteta. Ovaj eksperiment je trajao do donošenja Opšteg zakona o Univerzitetima 1954. godine kada Medicinski fakultet ponovo postaje samostalan u okviru Univerziteta u Beogradu.³¹ Već nakon dve godine donet je nov Zakon o Univerzitetima kojim je u članu 23 predviđeno da Medicinski fakultet traje 6 godina. U članu 34 predviđeno je da je „katedra organizaciona jedinica nastave i naučnog rada koja udružuje nastavnike, fakultetske saradnika i saradnike fakultetskih ustanova iz određene grupe srodnih predmeta. Svaki predmet pripada jednoj katedri. Katedre se ustanovljavaju fakultetskim statutom“. Posle donošenja Statuta Univerziteta u Beogradu 1956. godine i svi fakulteti, a među njima i Medicinski, doneli su svoje statute. Tako je prvi Statut Medicinskog fakulteta donet 6. maja 1957. godine.³² Otorinolaringologija se izučavala na petoj godini. Članom 28 Statuta određeno je da na fakultetu radi 16 katedri, a među njima i katedra otorinolaringologije. Ovim je završeno organizovanje i formiranje otorinolaringologije kao katedre koja do danas neće menjati svoj status. Time se do sada uvreženo mišljenje da je katedra za otorinolaringologiju formirana 1954. godine pobija, jer donošenjem Zakona o

²⁸ Слободан Турлаков, „Колегиум музикум и Милоје Милојевић“, *Годишњак града Београда*, књ. XXXIII, (1986), 93–132.

²⁹ S. Veljković, n. d., 743–744.

³⁰ „Уредба о извајању Медицинског и Фармацеутског факултета из састава Универзитета у самосталну Медицинску велику школу“, *Службени листик*, бр. 32, (1948).

³¹ „Општи закон о Универзитетима“, *Службени лист*, бр. 27, 1954.

³² S. Veljković, n. d., 748–751.

Univerzitetu nije bilo predviđeno i koje će se katedre formirati već je to ostavljeno fakultetima da reše. Medicinski fakultet je broj svojih katedri rešio prvim Statutom iz 1957. godine.

Katedri za otorinolaringologiju je 1978. godine donošenjem novog Statuta Medicinskog fakulteta pridodata maksilofacijalna patologija. Novim Statutom fakulteta koji je usvojen 1987. godine, katedre su pretvorene u radne jedinice, pa je tada nastala i radna jedinica otorinolaringologija sa maksilofacijalnom hirurgijom. Poslednje izmene su usledile posle donošenja Statuta Medicinskog fakulteta 2002. godine koji je dopunjen 2003. i 2004. Danas otorinolaringologija i maksilofacijalna hirurgija opet imaju status katedre.³³

Osnivanje i rad ORL klinike

Opšta državna bolnica je svoj rad nastavila i u novoj državi Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Broj odeljenja ove bolnice je do 1923. godine povećan na 15 zajedno sa upravom i administrativnim odeljenjem. Jedno od odeljenja je bilo Otološko odeljenje kojim je kao šef rukovodio dr Ljubiša Vulović. Sekundarni lekari su bili dr Đorđe Mitrović, dr Dobrivoje Maksimović i dr Josif Valčić.³⁴ U isto vreme postoji samo jedna klinika u okviru bolnice i to je bila Očna klinika formirana još 1921. godine. Kako je na Medicinskom fakultetu tokom maja 1924. doneta odluka da se započne sa nastavom iz predmeta otorinolaringologije, započet je i rad na formiranju odgovarajuće klinike. Tačan datum formiranja Klinike za otorinolaringologiju različito je navođen u literaturi, od 1923. do 1925. godine. I u ovom slučaju nedostatak dokumenata u arhivima, nedostatak zapisnika saveta Medicinskog fakulteta i Rektorata bili su glavni razlog ove šarolikosti. Kao najpouzdaniji izvor za određivanje datuma osnivanja klinike u ovom slučaju će poslužiti *Pregledi predavanja na Univerzitetu*, što je bio službeni spis univerzitetskih i fakultetskih organa, a u kome se uvek pominje 1925. kao godina osnivanja. Kako je u pitanju periodično izdanje koje je štampano dva puta godišnje, a u kome se pored svakog instituta i klinike Medicinskog fakulteta navodi i godina osnivanja, možemo sa sigurnošću uzeti ovu godinu kao godinu osnivanja Otorinolaringološke klinike. Ovaj podatak potvrđuje i zapis u Medicinskom godišnjaku Kraljevine Jugoslavije iz 1933. godine, izdanju koje je odobrilo Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja.³⁵

³³ Isto, 785–796.

³⁴ Државни календар Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца за годину 1924. (Београд, 1924), 15–16; Медицински факултет Универзитета у Београду 1920–1935, 132–133.

³⁵ Преглед предавања, н. г.; Медицински годишњак Кралјевине Југославије, ур. др В. Миловановић, (Београд: Југореklam к. д., 1933), 64.

Rad svih klinika u okviru Opšte državne bolnice, kako klinički tako i poliklinički, bio je uređen prema pravilniku o organizaciji, unutrašnjem radu i održavanju službe u državnim bolnicama.³⁶ Iako je u oktobru 1928. donet *Pravilnik o načinu izdržavanja klinika* i 1933. godine *Uredba o kliničkim bolnicama* ovi akti se nisu odnosili na ORL kliniku već samo na one klinike koje su samostalno radile. Zbog toga i dekan Medicinskog fakulteta ne daje izveštaje o radu ovih klinika, već o njima izveštava upravnik Opšte državne bolnice. Status klinika koje su radile u sklopu bolnice, a među njima i Otorinolaringološke klinike, promenjen je tek 1938. godine kada je donet *Pravilnik o upravljanju ustanovama Medicinskog fakulteta u Beogradu*. U članu 1 ovog Pravilnika stoji da „klinike prestaju biti bolnička odeljenja i postaju isključivo univerzitetske ustanove, ali su i dalje smeštene u zgradi Opšte državne bolnice“. Članom 3 je predviđeno da Očna i Otorinolaringološka klinika ostanu u zgradi i barakama bolnice, ali sada kao nezavisne od nje, pa „u upravnom i stručnom pogledu zavise jedino od univerzitetskih vlasti.“³⁷

Prema raspoloživim izvorima i literaturi do sada se zna da je Klinika za ORL sa radom počela ubrzo posle prvih predavanja iz otorinolaringologije na Medicinskom fakultetu. Već krajem decembra 1924. odobren je veći kredit za nabavku stručne literature. Klinika je bila smeštena u prostorijama Odeljenja za bolesti uva, nosa i grla Opšte državne bolnice u Vidinskoj ulici. Za upravnika je imenovan Ljubiša Vulović, ali je on istovremeno radio i kao honorarni šef i lekar ORL odeljenja Opšte državne bolnice. U početku mu je pomagao prosekotor dr Dobrivoje Maksimović, a kasnije su asistenti postali dr Milan Fotić i dr Slavko Pejić. U početku je imala 25 postelja, pa su praktičnu nastavu profesor i studenti izvodili i na Odeljenju Opšte državne bolnice. Klinika se nalazila na spratu iznad Očne klinike, tako da su nastavnici i studenti koristili slušaonicu i druge prostorije Očne klinike. Zbog malog prostora za nastavu, stručni i naučni rad, 1927. godine podignuta je u dvorištu Opšte državne bolnice montažna, drvena baraka sa potpornim zidovima, centralnim grejanjem i sa ukupno 14 prostorija. Klinika je imala slušaonicu, biblioteku, ambulantu, čekaonicu, sobu za zračenje, dve sobe za bolesnike i druge pomoćne prostorije. Laboratorija za histopatološka, bakteriološka i hemijska ispitivanja i operaciona sala su se i dalje nalazile u zgradi Opšte državne bolnice.³⁸

Otorinolaringološka klinika je do 1938. godine povećala broj postelja na 35. Polikliničkom ambulantom je rukovodio asistent dr Milan Fotić, a

³⁶ „Правила за државну болницу у Београду“, *Службене новине*, 38, 1924.

³⁷ „Правилник о управљању установама Медицинског факултета у Београду“, *Службене новине*, 248, 1938.

³⁸ *Медицински факултети Универзитета у Београду 1920–1935*, 132–133.

bolničkim delom primarijus dr Maksimović. Pregledi su se obavljali tri puta nedeljno. Za nastavu je korišćen celokupan bolnički i klinički materijal. Nameštaj za sobe dala je Opšta državna bolnica koja je i hranila bolesnike i ubirala prihode. Sama Klinika nije imala prihoda, iako su se ambulantni pregledi vršili i na Medicinskom fakultetu. Do 1928. na Klinici su se radile sve klasične operacije na uvu, uključujući operacije kod endokranijalnih komplikacija, operacije na paranazalnim šupljinama i neke endonazalne i endolaringealne operacije. Potom počinje da se razvija hirurgija vrata, rade se laringektomije, a na uvu se izvode i labirintektomije. Počela je da se razvija i endoskopija, ali su se u to vreme bronhoskopija i ezofagoskopija izvodile isključivo u cilju ekstrakcije stranih tela iz jednjaka i donjih respiracijskih puteva.³⁹ Kada je 1936. godine dr Milan Fotić postavljen za docenta, kao prvi saradnik dr Vulovića vremenom postaje i zamenik šefa Klinike.

Dr Milan Fotić (1894–1977) studije medicine je započeo u Beču, ali ih je prekinuo zbog izbijanja Prvog svetskog rata. Učestvovao je u ratu i prešao Albaniju. Po završetku rata nastavlja studije u Pragu i završava ih 1923. godine. Odmah potom počinje specijalizaciju na praškoj ušnoj klinici koju je uspešno okončao avgusta 1924. Po povratku u zemlju dr Fotić je od 22. avgusta 1924. do marta 1926. po dozvoli Ministarstva narodnog zdravlja kao ukazni klinički asistent radio na Klinici kao volonter. Potom je 5. marta 1926. postavljen za kliničkog asistenta, a 6. maja 1927. stiče zvanje specijaliste. Docent je postao 1936. godine, a zatim i zamenik šefa Klinike. Kada je dr Vulović penzionisan Fotić je postavljen za upravnika Klinike. Izabran je za vanrednog profesora 1950. godine, ali je već 1954. udaljen sa fakulteta kao politički nepodoban. Nastavio je jedno vreme da radi u Železničkoj bolnici. Osnovao je Otorinolaringološku sekciju Srpskog lekarskog društva.⁴⁰

Otorinolaringološka klinika je 1947. godine spojena sa Odeljenjem za bolesti uva, nosa i grla, pa je preseljena u zgradu ovog Odeljenja na Vračaru, u ulici Višegradskoj 22. Ovim spajanjem broj postelja je povećan na 100. Klinici je 1955. godine pripojen paviljon u Višegradskoj ulici u kojem je do tada bila Babička škola. Rad Klinike je bio propisan Statutom Medicinskog fakulteta iz 1957. i njegovim izmenama i dopunama iz 1959. godine. Tada su klinike postale nastavno-naučne zdravstvene ustanove, koje posluju po propisima o samostalnim ustanovama. Upravnika klinika je na predlog Saveta klinike postavljao Fakultetski savet, uz prethodno mišljenje

³⁹ 50 година Медицинскої факультета Универзитета у Београду, (Београд: б. и., 1970), 292.

⁴⁰ AS, Ministarstvo narodnog zdravlja, Dosije lekara, Г-216, ф.177–26; Професори Медицинскої факультета у Београду од оснивања до педесетих ХХ века, (Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2003), 329–330.

Fakultetske uprave.⁴¹ Razvoj Klinike je nastavljen 1963. godine kada su osnovani Audiološki, Fonijatrijski i Alergološki odseci.

Izgradnja Kliničkog centra Medicinskog fakulteta je započeta 1976. godine, a delimično opremljen otvoren je 1. januara 1983. Poliklinički deo je počeo rad 1. marta 1987. Kasnije je preimenovan u Univerzitetski klinički centar i bile su mu pripojene sve klinike koje su oduzete fakultetu i proglašene za samostalne zdravstvene ustanove. Među prvih deset klinika koje su ušle u njegov sastav bila je i Klinika za otorinolaringologiju i maksilofacijalnu hirurgiju Medicinskog fakulteta. Ime je još jednom 1992. godine promenjeno u Klinički centar Srbije. Klinika za otorinolaringologiju je 1983. preseljena iz Višegradske u Pasterovu ulicu u bivšu zgradu Otorinolaringološke klinike Vojnomedicinske akademije. Tada je Klinika postala osnovna organizacija udruženog rada Kliničkog centra Srbije. Nova reorganizacija je usledila 1988. godine kada su formirani instituti Kliničkog centra. Ovo je ozvaničeno i Statutom Kliničkog centra Srbije iz 1990. godine kada je formiran Institut za otorinolaringologiju i maksilofacijalnu hirurgiju. Taj naziv je nosio do 2009. godine kada opet postaje Klinika za otorinolaringologiju i maksilofacijalnu hirurgiju.

Zaključak

Početak otorinolaringologije u Srbiji može se tumačiti na različite načine. Neki će početke povezati sa prvim operativnim zahvatima koje je u ovoj oblasti obavljao dr Vladan Đorđević ili dr Vojislav Subotić, a drugi će početak povezati sa dolaskom dr Sigmunda Šrage u Srbiju 1893. Međutim, početak institucionalnog organizovanja ove službe se ipak mora vezati za osnivanje prvog odeljenja otorinolaringologije, tada nazvano odeljenje za bolesti ušiju i guše u Srbiji. Iako je do sada najčešće pominjana 1895. godina kao vreme osnivanja ovog odeljenja, a u svetlu novih arhivskih istraživanja, može se sa velikom pouzdanošću zaključiti da je u pitanju ipak bila 1896. godina.

Drugo važno pitanje koje je najzad razrešeno jeste pitanje stvaranja katedre za otorinolaringologiju. Do sada je najčešće pominjana 1954. godina kao vreme kada je stvorena prva katedra, ali se to na osnovu primarnih izvora pokazalo netačnim. Pitanje katedre je više puta postavljano i definisano Zakonom o Univerzitetu iz 1930, Opštom uredbom Univerziteta 1931, Uredbom iz 1936, Opštom uredbom o Univerzitetu iz 1942. Nemoguće je reći da li je i jedna od ovih odluka da se formira katedra do kraja i ostvarena imajući u vidu da je ovaj predmet predavao samo jedan vanredni profesor uz jednog docenta i dva asistenta. Ono što može utvrditi sa sigurnošću jeste

⁴¹ S. Veljković. *n. d.*, 751–757.

da je katedra otorinolaringologije formirana i počela da radi donošenjem prvog Statuta Medicinskog fakulteta 6. maja 1957. godine.

Datum osnivanje Klinike za otorinolaringologiju je takođe bio različito tumačen. Često su se pominjale tri godine 1923, 1924. i 1925. Nedostatak sačuvanih dokumenata bio je glavni uzrok ovakvih proizvoljnih tumačenja. U ovom slučaju su kao osnovni izvor poslužila zvanična izdanja Univerziteta u Beogradu u kojima se uvek pominje 1925. kao godina osnivanja Klinike. Formiranje i razvoj Klinike od osnivanja do današnjih dana specifičan je pregled i istorije političkih i društvenih promena koje su pogodile ovaj prostor tokom 19. i 20. veka.

IZVORI I LITERATURA

Arhiv Srbije (AS), Ministarstvo unutrašnjih dela, Sanitetsko odeljenje, Protokol, 1895, br. 686, 1791, 2258, 2915, 5078, 6550, 10731; Protokol, 1896, br. 2600, 4523, 6364, 8418.

AS, Ministarstvo narodnog zdravlja, Dosije lekara, Г-216, ф. 23–39, ф. 188–36, ф. 177–26.

Arhiv Jugoslavije (AJ), fond 66, Ministarstvo prosvete Kraljevine Jugoslavije.

AJ, fond 174, Sekretarijat vlade FNRJ za personalnu službu, Ljubiša Vulović, List ličnih i službenih podataka.

Вечерње новостіи (1896)

Време (1924)

Српски архив за целокујно лекарство 5, 9 (1896)

Српске новине (1896)

Службене новине (1924)

Државни календар Краљевине Србије (са шематизмом) за годину 1894–1897. Београд: 1894–1896.

Државни календар Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца за годину 1924. Београд: 1924.

Dorđević, Slobodan. „Prvi otorinolaringolog dr Dragoljub Šraga (1893. god) i prvo otorinolaringološko odeljenje u Srbiji (1895. god) u Opštoj državnoj bolnici u Beogradu“. *Acta Historica medicinae pharmaciae, veterinariae*, 20, 1–2, (1980), 215–222.

Ђорђевић, Слободан. „Прво оториноларинголошко одељење у Србији у Општој државној болници у Београду, и први оториноларинголог др Драгољуб Шрага“. *Српски архив за целокујно лекарство*, 10, (1982), 1245–1260.

Ђорђевић, Слободан. „Штампани радови и прикази болесника првог оториноларинголога у Београду и Србији др Драгољуба Шпраге“. *Српски архив за целокупно лекарство*, 10, (1982), 1261–1266.

Ђукић Војко, и Предраг Станковић. *80 година Института за оториноларингологију и максилатофацијалну хирургију и 50 година Клинике за оториноларингологију са максилатофацијалном хирургијом и 110 година српске оториноларингологије*. Београд: б. и., 2004.

Крејовић, Боровоје. *Сећања и записи из прошлости српске оториноларингологије*. Београд: ЦИБИНФ – Медицински факултет, 1994.

Medicinski godišnjak Kraljevine Jugoslavije. Ur. dr V. Milovanović. Београд: Jugoreklam k. d., 1933.

Медицински факултет Универзитета у Београду 1920–1935. Београд: Медицински факултет, 1935.

„Општи закон о Универзитетима“, *Службени лист*, 27, (1954).

50 година Медицинског факултета Универзитета у Београду. Београд: б. и., 1970.

„Правила за државну болницу у Београду“, *Службене новине*, 38, (1924).

„Правилник о управљању установама Медицинског факултета у Београду“, *Службене новине*, 248, (1938).

Прејед предавања за зимски семестар школске 1933–1934. године. Београд: Универзитет у Београду, 1933.

Прејед предавања за зимски семестар школске 1936–1937. године. Београд: Универзитет у Београду, 1936.

Прејед предавања за летњи семестар школске 1932–1933. године. Београд: Универзитет у Београду, 1933.

Прејед предавања за летњи семестар школске 1933–1934. године. Београд: Универзитет у Београду, 1934.

Прејед предавања за летњи семестар школске 1937–1938. године. Београд: Универзитет у Београду, 1938.

Прејед предавања за летњи семестар школске 1940–1941. године. Београд: Универзитет у Београду, 1941.

Професори Медицинског факултета у Београду од оснивања до педесетих XX века. Београд: Медицински факултет Универзитета у Београду, 2003.

Станојевић, Владимир. „Најстарије болнице у Београду“. *Годишњак града Београда*. VII, (1960).

Станојевић, Владимир. *Историја медицине*. Београд, Загреб: Медицинска књига, 1953.

Турлаков, Слободан. „Колегиум музикум и Милоје Милојевић“. *Годишњак града Београда*, књ. XXXIII, (1986), 93–132.

Универзитетски календар за школску 1927–1928. годину (летњи семестар). Београд: Универзитет у Београду, 1928.

Универзитет у 1924–25. години, годишњи извештај ректора Универзитета. Београд: Универзитет у Београду, 1926.

Уредба медицинских факултета Универзитета у Београду, Зајребу и Љубљани, (сепарат) Београд: 1939.

„Уредба о извајању Медицинског и Фармацеутског факултета из састава Универзитета у самосталну Медицинску велику школу“. *Службени гласник*, 32 (1948).

Ваџић, Зоран. „Српске године Лудвика Хиршфелда (1915–1919)“. У: *800 година српске медицине*, зборник радова. Уредници Брана Димитријевић и Зоран Ваџић. 107–142. Београд: Српско лекарско друштво, 2014.

Veljković, Snežana. *Hronika Medicinskog fakulteta u Beogradu (1920–2010)*. Beograd: Medicinski fakultet u Beogradu, 2010.

„Закон о уређењу санитетске струке и о чувању народног здравља“. *Зборник закона и уредаба у Књажејеву Србији*, књ. 36. Београд: 1881.

Зборник закона и уредаба о Лицеју, Великој школи и Универзитету у Београду. Приредио Д. Баралић. Београд: Народна књига, 1967.

Momčilo Pavlović
Jasmina Milanović

THE DEVELOPMENT OF OTORHINOLARYNGOLOGY IN SERBIA

Summary

This work explores and reassesses important dates and events in the development of Otorhinolaryngology in Serbia. In the light of new research and gathered data, some of the widely accepted hypothesis on the founding the first Ear, Throat and Nose Department have been changed. The genesis of the first department and its transformation first into a subject and then into a department once again was given according to new archival research. The research on the establishment of the Ear, Nose and Throat Clinic is especially interesting, since there are three different founding years mentioned and until now, it hasn't been precisely determined which one of those is the right one. Based on many sources, archives and extensive literature, authors have tried to determine the basic facts on the development of Ear, Throat and Nose in the Kingdom of Serbia, Kingdom of Yugoslavia, SFRY and Republic of Serbia.

KEYWORDS: otorhinolaryngology, General State Hospital, School of Medicine, clinic, history of medicine

LE DÉVELOPPEMENT DE L'OTO-RHINO-LARYNGOLOGIE EN SERBIE

Résumé

Dans l'article, nous avons recherché et réexaminé les dates et les événements importants de l'oto-rhino-laryngologie en Serbie. Éclairées par nouvelles recherches et données recueillies, certaines hypothèses acceptées jusqu'à présent sur le développement du premier Département pour les oreilles et la gorge ont été corrigées. Nous avons présenté les nouvelles données sur la formation de la première Chaire pour les oreilles, la gorge et le nez à la Faculté de médecine à Belgrade. La genèse de la Chaire dès son début, sa transformation en matière et puis, à plusieurs reprises sa transformation en Chaire, est présentée d'après nouvelles recherches des archives du sujet. Ce qui est très intéressant, c'est la formation de la Chaire de l'oto-rhino-laryngologie, parce qu'on supposait trois années différentes comme la date de la formation ; il a été inconnu jusqu'à présent quelle était la vraie date. Les auteurs ont essayé de découvrir les faits principaux sur le développement de l'oto-rhino-laryngologie en Royaume de Serbie, Royaume de Yougoslavie, République fédérative socialiste de Yougoslavie et République de Serbie, à l'aide des sources disponibles, des archives et de la vaste littérature sur le sujet.

MOTS CLÉS: oto-rhino-laryngologie, Hôpital général de l'État, Faculté de médecine, clinique, histoire de la médecine

Dr Dragoljub Šraga (1866–1915), prvi otorinolaringolog u Kraljevini Srbiji

Dr Ljubiša Vulović, 1924.

Osoblje Otorinolaringološke klinike ispred zgrade Opšte državne bolnice u Vidinskoj ulici (dr Fotić u sredini)

Dr Milan Fotić sa saradnicima u operacionoj sali Klinike